

Г.В. ДУГІНЕЦЬ,
 Національна металургійна академія України, м.Дніпропетровськ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку світового господарства економічне зростання країни багато в чому визначається ефективністю її участі в міжнародних інтеграційних взаємодіях. Різні рівні розвитку суб'єктів інтеграції та наявність суперечностей існуючих інтеграційних процесів визначають високий рівень трансакційних витрат економічної інтеграції, посилюють залежність ефективності інтеграційних взаємодій від державного регулювання цих витрат.

Особливості і складності ринкових перетворень в Україні зумовлюють значні потенційні витрати інтеграційних взаємодій з іншими, більш розвиненими, суб'єктами світової економіки. В зв'язку з цим метою представленого дослідження є визначення особливостей державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції в Україні та розробка заходів щодо удосконалення означеного регулювання цих витрат з урахуванням досвіду провідних інтеграційних угруповань.

Вибираючи оптимальний напрям дер-

жавного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції в політиці України, необхідно виходити з об'єктивних тенденцій розвитку часткових показників трансакційних витрат економічної інтеграції, які дозволяють на основі наявної статистичної інформації оцінювати окремі види цих витрат. До цих показників належать:

- сукупний рівень оподаткування;
- рівень ВВП на душу населення;
- середня тривалість життя;
- рівень безробіття;
- рівень інфляції;
- індекс розвитку людського потенціалу;
- індекс готовності до функціонування у глобальних мережах (ІГФГМ). Кожен з наведених показників має пряму (П) або зворотну (З) залежність з величиною трансакційних витрат економічної інтеграції (табл. 1)

Таблиця 1

Залежність між динамікою часткових показників та величиною трансакційних витрат економічної інтеграції

Види трансакційних витрат економічної інтеграції	Часткові показники						
	Сукупний рівень оподаткування	Середня тривалість життя	Рівень безробіття	Рівень інфляції	ВВП на душу населення	Індекс розвитку людського потенціалу	ІГФГМ
Інституційні	П						
Адаптаційні		З	П		З		
Конвергенційні			П	П	З		
Комунікаційні					З	З	З

Так, збільшення рівня безробіття в країнах-учасниках інтеграційного об'єднання призведе до збільшення трансакційних витрат конвергенції та адаптації, а зменшення індексу розвитку людського потенціалу призведе до збільшення трансакційних витрат комунікації. Наведену залежність між динамікою часткових показників та величиною трансакційних витрат економічної інтеграції доцільно застосовувати як при виборі напрямку міжнародної економіч-

ної інтеграції, так і при державному регулюванні сталих інтеграційних взаємодій, при яких держава виконує особливі функції. По-перше, у процесі інтеграції держава формує сама себе як набір інститутів нової системи. По-друге, вона регулює трансакційні витрати економічної інтеграції.

Але державна система, яка характерна

© Г.В. Дугінець, 2006

для планової економіки, істотно відрізняється від державної системи, що підходить для міжнародної економічної інтеграції. Хоча б тому, що в плановому господарстві вона не відділена від економіки, або тому, що державні організації являють собою єдине ціле – немає поділу фіскальної та монетарної влади, що є дуже важливим фактором макроекономічної стабільності в ринковій економіці. Більш того, державна система в процесі інтеграції значною мірою орієнтується на неформальні інститути, за якими залишається перевага навіть при формуванні формальних інститутів. У цьому особлива мета економічної системи, що базується на принципах політичної демократії, свободи індивідуального вибору. Державна система ж, яка характерна для планового господарства, навпаки, підкоряє всю систему неформальних інститутів системі формальних інститутів. Неформальні інститути тут мають супідрядний характер і в цьому суть адміністративно-командної системи. Ці ідеї узгоджуються з поданою М. Вебером класифікацією основних (“ідеальних”) типів правління, що мають свої власні, особливі інституціональні основи. Так, “раціонально-легальний” тип правління (відповідний ринковій економіці) заснований на формальному праві, що має раціональні передумови, “традиційний” тип правління – на історично, традиційно сформованих нормах, звичаях, а “харизматичний” – на відданості особистості лідера, вірі в його “унікальні здібності, геройство, силу духу та ораторський талант” (останні два типи характерні для планової економіки) [4, с. 126].

Між тим, більшість моделей державного регулювання трансакційних витрат, які знаходять відображення в економічній теорії, є ефективними на мікроекономічному рівні, тобто використовуються для поступового розвитку підприємств [5;6;7]. А питання державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції ще тільки починають розглядатися і вона реалізується стихійно, отже не має загальної, гносеологічно та онтологічно обґрунтованої концепції державної політики регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції. Але розвиток сучасних інтеграційних процесів потребує своєчасної розробки та впровадження заходів щодо удосконалення державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції України.

Політика держави щодо регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції є системою заходів, які стимулюють суб'єктів інтеграції до ефективної економічної взаємодії з метою досягнення обраних цілей з урахуван-

ням обраних пріоритетів економічного розвитку. Найголовнішими з яких є такі: стабілізація й економічне зростання, захист прав власності, поліпшення умов життя в процесі економічної інтеграції. І ця політика водночас є невід'ємною складовою економічної політики держави, котра впливає на коригування процесу міжнародної інтеграції та є відносно самостійним елементом, що має свої цілі, завдання та напрямки реалізації. Суб'єктами процесу регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції виступають держава та її інститути, які впливають на упорядкування інтеграційних процесів в країні, а також економічні суб'єкти як певні “піддослідні” для випробування й удосконалення її заходів.

Таким чином, основними завданнями державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції є:

- розробка та дотримання довгострокової концепції економічної інтеграції;
- формування та реалізація комплексу відповідних державних заходів, включаючи систематичний моніторинг запропонованих показників трансакційних витрат економічної інтеграції;
- впровадження відповідних методів статистичної оцінки запропонованих загальних показників динаміки трансакційних витрат економічної інтеграції з метою більш точного визначення їх розміру в економіці України [3,с.29].

За останні роки спостерігалися певні позитивні зміни в економіці України, але, незважаючи на це, необхідно відзначити значне відставання від середнього значення непрямих індикаторів України від відповідних в ЄС, і навпаки – деяке перевищення показників по країнам СНД (табл. 2)¹. Але, на рубежі 1980-1990-х років, у період розвалу СРСР і становлення України як держави з ринковою економікою, у країні відбулася радикальна зміна суспільної ідеології, яка є визначальним фактором при аналізі потенційних трансакційних витрат економічної інтеграції. Комуністичні цінності були різко “демонтвані”. Тому виник величезний ідеологічний вакуум, який став швидко заповнюватися шаленою пропагандою в державних засобах масової інформації “буржуазних цінностей”, а точніше, пропагандою швидкого, негайного збагачення за будь-яку ціну, споживання дорогих, престижних товарів і в цілому

¹ Примітка: Розраховано на основі [1,с.161-162]. У розрахунках враховувалися країни-учасниці ЄС станом на вересень 2003 р.

“красивого життя”. Це вплинуло на цілі та пріоритети більшості суб’єктів української економіки. Наслідком насадження такої суспільної ідеології стала загальна зневага до чесної творчої праці. “Трудаги” були поставлені в положення ізгоїв. Створилася унікальна ситуація, коли суспільне визнання стали одержувати ті

суб’єкти, що в рамках своєї господарської діяльності відкрито порушували формальні правила гри, тобто представники тіньової економіки, особливо її кримінальної складової. Ті ж, хто прямо не ставав “кримінальним елементом”, одержали великі стимули до опортуністичної поведінки.

Таблиця 2

Динаміка непрямих індикаторів трансакційних витрат економічної інтеграції в країнах ЄС, СНД порівняно з Україною (2003 р.)

	ВВП на душу населення (ППС дол. США)	Середня тривалість життя	Індекс розвитку людського потенціалу	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %
Україна	4 870	69,5	0,777	4,9	0,8
ЄС	22 824	76,5	0,90	7,55	2,2
СНД	3 594	63,3	0,740	2,32	6,5

Отже, насадження в засобах масової інформації суспільної ідеології "красивого життя" призвело до того, що неформальні правила гри, рамки, що утворюють структуру поведінки між українськими суб’єктами, мабуть, ще більше відхилилися від тих, що відповідають ефективній ринковій економіці, у порівнянні з дореформеним періодом. “Стрибок” з “традиційного (радянського) суспільства” у пострадянське “суспільство масового споживання” обернувся ламанням тих жалюгідних залишків чесності, відповідальності, альтруїзму, які ще були присутні в поведінці “гомо советікуса”. Упровадження нової суспільної ідеології “красивого життя” призвело до надзвичайно високого ступеня опортунізму в поведінці, створило загрозу поступової ліквідації грані між легальними та нелегальними формами господарської діяльності.

Тобто сформоване інституційне середовище оказувало визначальний вплив на процес формування трансакційних витрат економічної інтеграції України, що пояснюється, перш за все тим, що українські інститути мають принципові розбіжності з західними економічними, політичними, етичними інститутами. Ці розбіжності проявляються через наявність чинників, притаманних саме українському інституційному середовищу, які впливають один на одного і визначають особливості формування трансакційних витрат економічної інтеграції України та їх динаміку. До них належать мобілізаційно-комунальне виробниче середовище, православна етика, “доганяльний” процес модернізації та радянський “експеримент”. Якщо західне суспільство вже в доіндустріальну епоху сформувалося як система конкуруючих між собою са-

мостійних інститутів, то в Україні всі інститути є лише частинами єдиної нерозподіленої системи і не можуть відокремлюватися без загрози кризи для українського суспільства. Це призводить, в остаточному підсумку, до створення системи інститутів, що є більш наближеною до східної інституційної матриці (наприклад, СНД).

Звідси випливає, що для переходу української економіки на шлях справжнього розвитку, а не занепаду, необхідно не тільки правове забезпечення державою господарського життя та пов’язане з цим створення ефективних правил гри, але й радикальна зміна суспільної ідеології, що припускає різке соціальне відторгнення тіньових видів діяльності та стимулювання чесної та творчої праці з елементами аскетизму та альтруїзму. Така зміна потребує перетворень у інституційному середовищі, які значною мірою будуть впливати на спектр вибору організаційних форм взаємодій суб’єктів міжнародної інтеграції. Особливості цього впливу проявляються через національні інтереси та ментальні властивості українських суб’єктів, які, у свою чергу, впливають на процеси формування трансакційних витрат економічної інтеграції України.

Підводячи підсумок, відзначимо, що регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції необхідно здійснювати з огляду на досвід провідних інтеграційних угруповань, але з усвідомленням Україною своєї цивілізаційної ідентичності та пошуку оптимальних форм поєднання власної традиційної соціокультурної системи з найновітнішими досягненнями у науково-технічній сфері, особливо в умовах інтенсифікації процесів економічної інтеграції світу.

Це стає можливою при реалізації комплексної інтеграційної політики, яка включає інноваційну та соціально-культурну складові, передбачає створення умов для нарощування й активізації інноваційного потенціалу країни, побудови економіки знань, підвищення добробуту і соціокультурного рівня економічних суб'єктів України, та вимагає:

По-перше, проводити систематичний моніторинг показників трансакційних витрат економічної інтеграції для оцінки динаміки процесу економічної інтеграції з метою своєчасного визначення та підтримки позитивних тенденцій і коригування негативних проявів у процесі інтеграції України у світове господарство.

По-друге, з метою створення інформаційного суспільства та економіки знань активно впроваджувати європейські норми і стандарти в освіті, науці та виробництві, поширювати власні культурні та науково-технічні здобутки, що буде сприяти підвищенню національної соціокультурної ідентичності та взаємної інтеграції загальноєвропейського і українського середовищ. Ці заходи забезпечать зменшення потенційного рівня трансакційних витрат комунікації.

По-третє, впровадження такого варіанту динаміки бюджетних витрат на науку, за яким частка фінансування науки в державному бюджеті має зростати щороку на 0,2–0,3% ВВП. Цей варіант передбачає докорінні зміни в українській науці, злам тенденції деградації наукового потенціалу та надання йому можливості в перспективі стати фактором підвищення ефективності інтеграційних взаємодій завдяки зменшенню потенційних трансакційних витрат економічної інтеграції України у світове господарство.

По-четверте, створювати сприятливі умови щодо залучення засобів масової інформації до вирішення проблем регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції, а саме витрат адаптації економічних суб'єктів України. Це передбачає орієнтацію засобів масової інформації на правдиве висвітлення позитивних тенденцій та негативних проявів процесів міжнародної економічної інтеграції, наведення прикладів їх ефективності.

По-п'яте, удосконалювати законодавство України шляхом його наближення до вимог сучасної світової системи права. Це дозволить забезпечити розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України та призведе, з одного боку, до збільшення інституційних трансакційних витрат у коротко- та середньостроковій перспективі, а з іншого - до підвищення ступеня задоволення потреб українського суспільства та ефективності економічної діяльності на основі подальшого розвитку інтеграційних взаємодій.

Література

1. Доклад ООН о развитии человека 2004. Культурная свобода в современном многообразном мире: Пер.с англ. – М.: Изд-во “Весь мир”, 2004. – 328 с.
2. Дугинец А. В. Особенности формирования трансакционных издержек экономической интеграции. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 70. – Донецьк, ДонТНУ, 2004. – С. 30-36.
3. Дугинец А.В. Трансакционные издержки европейской интеграции// Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. № 650. Економічна серія. – Харків, СПД ФО Рогожніков О.В., 2005. – С.29 - 32.
4. Нуреев Р. Теории развития: институциональные концепции становления рыночной экономики // Вопросы экономики. – 2000. – № 6. – С. 126.
5. Уильямсон О. Экономические институты капитализма (Фирмы, рынки, "отношенческая" контракция) / Пер. с англ.; вступ. статья и науч. ред. В.С. Катькало. – СПб.: Лениздат, 1996. – 702 с.
6. Шаститко А.Е. Неинституциональная экономическая теория. – М.: ТЕИС, 2002. - 591 с.
7. Эггертссон Траунин Экономическое поведение и институты / Пер.с англ. – М.: Дело, 2001. – 408 с.

Статья поступила в редакцию 29.01.2006